

Roman Szkup

 <https://orcid.org/0000-0002-1605-5335>

Uniwersytet Łódzki

Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji

roman.szkup@geo.uni.lodz.pl

Klaudia Skop

klaudia.skop@edu.uni.lodz.pl

UŻYTKOWANIE RODZINNEGO OGRODU DZIAŁKOWEGO (ROD) W DOBIE PANDEMII. PRZYKŁAD ROD IM. KSIĘCIA BOLKA I W JAWORZE

Abstrakt: Rodzinne ogrody działkowe (ROD) stanowią miejsce wypoczynku głównie mieszkańców dużych i średnich miast. Pandemia COVID-19, która rozpoczęła się w Chinach w listopadzie 2019 r., spowodowała poważny kryzys mający wpływ na różne rodzaje działalności człowieka (w tym na turystykę), ograniczyła także możliwość podróżowania. Dla wielu osób, zwłaszcza uboższych i biernych zawodowo (np. emerytów i rencistów), jedynym sposobem aktywnego wypoczynku stały się aktywności realizowane na działkach w rodzinnych ogrodach działkowych. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytania, czy i w jakim zakresie dwa lata pandemii COVID-19 wpłynęły na zachowania i wypoczynek użytkowników ogrodów działkowych. Do udzielenia odpowiedzi posłużyły dwie metody: inwentaryzacja bezpośrednia oraz badanie kwestionariuszowe użytkowników Rodzinnego Ogrodu Działkowego im. Księcia Bolka I w Jaworze. W rezultacie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że pandemia COVID-19 miała wpływ na zachowania i wypoczynek użytkowników badanego ogrodu działkowego, jednak to oddziaływanie nie było aż tak duże, jak można było oczekiwać.

Słowa kluczowe: rodzinne ogrody działkowe, użytkowanie ogrodów działkowych, ogrody działkowe w czasach pandemii, pandemia COVID-19.

USAGE OF ALLOTMENT GARDENS DURING THE PANDEMIC: EXAMPLE OF PRINCE BOLEK THE FIRST ALLOTMENTS
IN JAWOR (POLAND)

Abstract: Family allotment gardens are a place for rest and recreation for residents of mostly large and medium-sized cities. The COVID-19 pandemic, which started in China in November 2019, has initiated serious crises affecting various types of human activities (including tourism) and has also limited travel opportunities. For many people, especially the poorer and economically inactive (including pensioners), their only active recreation was carried out on allotments. The article is an attempt to answer the question: did the two years of the COVID-19 pandemic affect the behavior and leisure of users of allotment gardens and to what extent? The answer to such a question was made using a direct inventory and a questionnaire survey of users of the Prince Bolek the First allotments in Jawor. The analysis showed that the COVID-19 pandemic affected the behavior and leisure of allotment garden users; however, the impact here was not as large as was expected.

Keywords: allotment gardens, allotment gardening, usage of allotment gardens, allotment gardens in the pandemic, COVID-19 pandemic.

1. WPROWADZENIE

Idea ogrodów działkowych wywodzi się z kręgu działaczy społecznych z końca XIX w. (Acton, 2011). Pomimo że pierwsze tego typu ogrody w Polsce zaczęły powstawać na przełomie XIX i XX w., to ich rozwój na szerszą skalę nastąpił dopiero po drugiej wojnie światowej (Pawlikowska-Piechotka, 2010; Szkup, 2013).

Od samego początku funkcjonowania ogrody działkowe pełniły funkcję ekonomiczną przez zaopatrywanie

ludności z najbiedniejszych warstw społecznych w produkty rolne (Acton, 2011; Duś, 1987; Moran, 1990; Pawlikowska-Piechotka, 2010; Perez-Vazquez i in., 2005; Ponizy i in., 2021; Riley, 1979). Z upływem czasu funkcja rolniczo-produkcyjna ogrodów stała się mniej istotna niż kiedyś. Zmiany w życiu codziennym, spowodowane rozwojem cywilizacyjnym (m.in. zalewem tańszej żywności z hipermarketów) oraz przemianami

ustrojowymi w Polsce, przyczyniły się do intensyfikacji procesu stopniowego przekształcenia sposobu użytkowania ogrodów działkowych z rolniczo-produkcyjnego na wypoczynkowo-rekreacyjny (Szkup, 2013).

Rodzinne ogrody działkowe (ang. *allotment gardens*) współcześnie pełnią wiele funkcji. W literaturze polskiej opisywane są m.in. jako miejsca aktywizacji społecznej sprzyjające aktywności osób biernych zawodowo oraz jako miejsca rekreacji i aktywnego wypoczynku (Duś, 2014; Mokras-Grabowska, 2020; Szkup, 2013; Szkup, Pytel, 2016). Dla osób uboższych i biernych zawodowo (w tym emerytów i rencistów) aktywności realizowane na działkach w rodzinnych ogrodach działkowych często są jedyną formą aktywnego wypoczynku (Mataczak, Szkup, 2010; Szkup, 2013; Szkup, Pytel, 2015).

W literaturze anglojęzycznej duży nacisk kładziony jest na korzyści płynące z użytkowania ogrodów działkowych. Wielu autorów wymienia grupy korzyści ekonomicznych, społecznych, kulturowych, edukacyjnych, zdrowotnych oraz grupy korzyści płynących dla środowiska naturalnego (m.in. Drescher, Holmer, Iaquina, 2006; Nettle, 2010; Perez-Vazquez, Anderson, Rogers, 2005). Istotnym i coraz częściej poruszonym problemem jest relacja: działka a zdrowie. Najczęściej omawia się aspekty zdrowotne funkcjonowania ogrodów działkowych, w tym pozytywny wpływ na zdrowie ich użytkowników (Berg van den i in., 2010), i analizuje się zdrowotne znaczenie ROD (m.in. Armstrong, 2000; Bell i in., 2020; Brown, Jameton, 2000; Turner, Henryks, Pearson, 2011; Twiss, i in., 2003; Wakefield i in., 2007).

Pandemia COVID-19, która wybuchła w Chinach pod koniec 2019 r., już w styczniu 2020 r. zapoczątkowała poważny kryzys, zarówno w zakresie zdrowia psychicznego, jak i różnorodnych zachowań społecznych (Gobbi i in., 2020; Grabowski i in., 2021; Lorettu, 2021). Pandemia wywarła także wpływ na zachowania przestrzenne człowieka (Stępień, 2021), w tym na turystykę (Niewiadomski, 2020), hotelarstwo (Napierała, Leśniewska-Napierała, Burski, 2020) oraz użytkowanie rodzinnych ogrodów działkowych (Schoen i in., 2021; Szkup, 2020). Już od początku tej kryzysowej sytuacji podjęto starania, aby ogrody były otwarte i dostępne dla działkowiczów, z czasem dostosowano je do specyficznych warunków funkcjonowania (Schoen i in., 2021). W Polsce w pierwszym roku pandemii (w 2020 r.) „pandemia COVID-19 wpłynęła na zachowania i wypoczynek użytkowników ogrodów działkowych, jednak wpływ ten w przypadku badanych ogrodów nie był aż tak duży, jak można się było tego spodziewać” (Szkup, 2020, s. 56).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie oddziaływania pandemii COVID-19 w czasie dwóch lat jej trwania na użytkowanie Rodzinnego Ogrodu Działkowego im. Księcia Bolka I w Jaworze. Weryfikacji założeń opracowania dokonano w trakcie inwentaryzacji bezpośredniej ogrodu oraz w trakcie wywiadu kwestionariuszowego przeprowadzonego z użytkownikami działek w ogrodzie.

2. MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I METODY BADAWCZE

Dane użyte w pracy uzyskano na podstawie wywiadów kwestionariuszowych i kart inwentaryzacyjnych działek. Badanie było przeprowadzone w okresie od czerwca do lipca 2021 r. na terenie Rodzinnego Ogrodu Działkowego (ROD) im. Księcia Bolka I. Ogród jest zlokalizowany w mieście powiatowym Jawor (województwo dolnośląskie). Składa się z trzech enklaw – dwóch położonych przy ul. Limanowskiego, oddzielonych od siebie prywatną posiadłością, w których znajdują się odpowiednio: 89 działek i 63 działki, oraz trzeciej, położonej przy ul. Krzywoustego, w której znajduje się 151 działek. Łącznie badany ROD liczy 303 działki.

ROD im. Księcia Bolka I w Jaworze powstał w połowie lat pięćdziesiątych XX w. Dokładna data nie jest znana, gdyż nie zachowały się żadne dokumenty potwierdzające jego założenie, autorzy opierają się jedynie na przekazach ustnych działkowiczów. Tereny, które zostały oddane pod enklawy ogrodu, były wcześniej terenami rolnymi. Powierzchnia całkowita ROD im. Księcia Bolka I współcześnie wynosi 170 921 m², w tym 158 653 m² zajmują działki. Dominują działki o powierzchni powyżej 300 m², średnia powierzchnia działki wynosi 343 m². Ogród ma trzy świetlice, które zostały wybudowane w latach 2013–2021. W świetlicy położonej w jednej z enklaw przy ul. Limanowskiego odbywają się spotkania działkowców z zarządem ROD. W czasie pandemii zebrania ograniczono do 50 osób i przeniesiono je do specjalnie wynajmowanych sal ze względu na reżim sanitarny i nakaz zachowania dystansu społecznego. ROD im. Księcia Bolka I ma status ogrodu stałego, jest jednym z ośmiu ROD w mieście. Właścicielem ogrodu jest Skarb Państwa.

Ze względu na fakt, że w Polsce nie prowadzi się bazy danych prawnych i rzeczywistych użytkowników ogrodów działkowych (Moskalonek, Połom, Puzdrakiewicz, 2020), badanie kwestionariuszowe nie miało charakteru reprezentatywnego. Mimo braku reprezentatywności przeprowadzono znaczną liczbę wywiadów kwestionariuszowych (tabela 1) – 100, czyli uzyskano informacje od 1/3 użytkowników ogrodu. Ponadto zinwentaryzowano ponad 90% wszystkich działek w ogrodzie. Wywiad kwestionariuszowy był prowadzony podczas pandemii COVID-19, w kontakcie bezpośrednim z respondentami, i chociaż zachowywano dystans społeczny, to spotykano się z niewyrażaniem zgody na udział w badaniu (było ok. 20% przypadków odmów, zwłaszcza ludzi stosunkowo młodych). Należy także zwrócić uwagę, że pomimo wielokrotnych wizyt w ogrodzie około 1/4 działek w okresie prowadzonych badań nie była użytkowana (na działkach brak było ich użytkowników). Wszystkie badania przeprowadzono w czerwcu i lipcu 2021 r.

Tabela 1. Struktura procentowa ankietowanych użytkowników ROD im. Księcia Bolka I w Jaworze

Wyszczególnienie	
Całkowita liczba działek	303
Procent ankietowanych działek	33,1
Liczba ankietowanych użytkowników	100
Mediana wieku ankietowanych (lata)	63,4
Dane o respondentach	
Płeć	
Mężczyźni	37,0
Kobiety	63,0
Wiek (w latach)	
Poniżej 40	1,0
40–49	11,0
50–59	21,0
60–69	38,0
70–79	23,0
80 i więcej	6,0
Aktywność zawodowa	
Bezrobotni	2,0
Pracujący	35,0
Emeryci i renciści	63,0
Wykształcenie	
Podstawowe	8,0
Zasadnicze zawodowe	20,0
Średnie	57,0
Wyższe	15,0
Miejsce zamieszkania	
Jawor	100,0
Status wobec COVID-19	
Zaszczepieni przeciw COVID-19	79,0
Niezaszczepieni przeciw COVID-19	21,0
Osoby, które chorowały na COVID-19	20,0
Osoby, które nie chorowały na COVID-19	80,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych.

Wśród 100 ankietowanych użytkowników działek nie stwierdzono osób mieszkających lub mających zameldowanie za granicą. W przeciwieństwie do działkowiczów z miast położonych w strefach podmiejskich wielkich miast wszyscy użytkownicy ROD im. Księcia Bolka I byli mieszkańcami Jawora, w którym jest położony ogród. Wśród ankietowanych wystąpiła zdecydowana przewaga kobiet (63%) nad mężczyznami (37%), co może świadczyć o większej aktywności kobiet w dobie pandemii COVID-19, ale także wynikać z faktu, że mężczyźni zdecydowanie częściej odmawiali

udziału w badaniu. Nadwyżka mężczyzn była natomiast wyraźnie widoczna wśród użytkowników ogrodów w wieku poniżej 40 lat i powyżej 79 lat.

Z wiekiem użytkowników ogrodów działkowych jest związana ich aktywność zawodowa (Duś, 2014; Szkup, 2013). W badaniu dominowali użytkownicy bierni zawodowo (emeryci i renciści) w zaawansowanym wieku (mediana wieku: 63,4 roku), którzy stanowili 63%. Przeważały osoby z wykształceniem średnim (57%), posiadające liczną rodzinę i określające swoją sytuację materialną jako przeciętną (68%). W ostatnim przypadku istotny był wiek badanych oraz ich sytuacja zawodowa, bowiem częściej swoją sytuację jako gorszą niż przeciętną określały osoby starsze będące na emeryturze lub rencie.

Aż 79% procent użytkowników ogrodu w momencie prowadzenia badań było zaszczepionych przeciwko COVID-19, z czego 76% drugą dawką, a 20% respondentów deklarowało, że przebyło już chorobę związaną z zakażeniem koronawirusem.

3. WYNIKI BADAŃ

Rola, jaką odgrywają w życiu człowieka rodzinne ogrody działkowe, znajduje odzwierciedlenie m.in. w sposobie zagospodarowania i użytkowania przestrzeni działek. Już na podstawie samego wyglądu działki można bardzo wiele powiedzieć o jej właścicielu. Działka zadbana, z maksymalnie wykorzystaną i zagospodarowaną przestrzenią, świadczy o bardzo silnym, emocjonalnym związku właściciela z użytkowanym kawałkiem ziemi. Współcześnie w ogrodach dominują dwa rodzaje działek: działki typowo rolniczo-produkcyjne, na których przeważają nasadzenia owoców, warzyw, drzew owocowych (czasami niewielkie tunele foliowe czy szklarnie), oraz działki z zadbanymi trawnikami, z trawiastymi miniboiskami do piłki nożnej i siatkowej, które służą wyłącznie wypoczynkowi i sportowej rekreacji (Mokras-Grabowska, 2020; Szkup, 2013).

Z inwentaryzacji powierzchni działek wynika, że w badanym ogrodzie nieznacznie dominują powierzchnie rolniczo-produkcyjne – uprawy owocowe, warzywne i sadownicze, które stanowią 49,4% (tabela 2, zob. s. 60). Równie duży odsetek stanowią słabo zainwestowane powierzchnie wypoczynkowe (głównie dobrze utrzymane trawniki i miejsca do gier sportowych) – 45,3% powierzchni działek.

W tabeli 2 przedstawiono strukturę użytkowania powierzchni działek w ogrodzie ze względu na cechy społeczno-demograficzne jego użytkowników. Na podstawie uzyskanych danych można wywnioskować, że największy wpływ na sposób użytkowania działek mają stopień aktywności zawodowej oraz wiek ich użytkowników.

W badanym ogrodzie dominują powierzchnie użytkowane w sposób rolniczo-produkcyjny, zagospodarowywane i uprawiane głównie przez emerytów i rencistów. Powierzchnie wypoczynkowo-rekreacyjne są zagospodarowywane i użytkowane częściej przez osoby pracujące i osoby z wykształceniem zawodowym (tabela 2).

Na sposób użytkowania działek w badanym ogrodzie znaczący wpływ ma wiek użytkowników. Z przeprowadzonych badań wynika, że zagospodarowywanie działek umożliwiające uprawę ziemi jest domeną głównie ludzi starszych (powyżej 50. roku życia). Ludzie starsi bardzo często wywodzą się z obszarów wiejskich – do miasta wyemigrowali w czasach prosperity przemysłu. Zachowali jednak przyzwyczajenia i nawyki z czasów młodości, w tym także zamiłowanie do uprawy ziemi. Na przeciwnym biegunie znajdują się ludzie młodzi, którzy nie mają doświadczeń z uprawą ziemi, a działkę w ogrodzie traktują głównie jako miejsce rekreacji niezwiązanej z uprawą roli. Z przeprowadzonych badań można jednoznacznie wywnioskować, że wraz z wiekiem użytkownika działki rośnie udział powierzchni użytkowanej rolniczo-produkcyjnie, a spada udział powierzchni wypoczynkowo-rekreacyjnej (tabela 2).

Sposób zagospodarowania działek w analizowanym ogrodzie w znacznie mniejszym stopniu różnicowały takie cechy społeczno-demograficzne, jak: wiek, wykształcenie, czy status majątkowy ich użytkowników (tabela 2). Wszyscy ankietowani stwierdzili także jednogłośnie, że okres pandemii COVID-19 nie miał żadnego wpływu na sposób zagospodarowania i użytkowania powierzchni działek w ogrodzie.

O sposobach użytkowania ogrodów świadczy również sezonowość oraz częstotliwość pobytu na użytkowanej działce. „Im częściej i dłużej człowiek przebywa na terenie ogrodu, tym większą rolę pełni on w jego życiu” (Szkup, 2013, s. 178). Okresem najintensywniejszego korzystania z badanego ogrodu działkowego jest okres urlopowo-wakacyjny – intensywne użytkowanie zaczynało się pod koniec kwietnia i kończyło w połowie września. W miesiącach kulminacyjnych, w lipcu i sierpniu, użytkownicy działek przebywali na ich terenie średnio 24 dni w miesiącu (w czerwcu i we wrześniu – 22–23 dni). Z działek w ogrodach w sezonie najczęściej korzystali: emeryci i renciści (23–24 dni), osoby samotne (23 dni), osoby z wykształceniem zawodowym (22 dni), kobiety (21 dni). Osoby pracujące użytkowały działki w sezonie poniżej 20 dni.

Tabela 2. Struktura użytkowania powierzchni działek w ogrodzie ze względu na cechy społeczno-demograficzne użytkowników

Użytkowanie działek ze względu na cechy społeczno-demograficzne		Powierzchnia działki			
		rolniczo-produkcyjna (owocowa i warzywno-sadownicza) (%)	wypoczynkowa (trawniki, miejsca do gier) (%)	komunikacyjna (chodniki, podjazdy) (%)	zalesiona/zadrzewiona (drzewa, iglaki i krzewy ozdobne) (%)
Ogółem		49,4	45,3	5,1	0,2
Płeć	mężczyźni	47,4	47,6	4,9	0,1
	kobiety	50,5	44,0	5,2	0,3
Wiek (w latach)	poniżej 40	20,0	80,0	0,0	0,0
	40–49	41,4	52,7	5,6	0,3
	50–59	48,3	45,9	5,8	0,0
	60–69	49,7	44,7	5,1	0,5
	70–79	51,3	44,1	4,6	0,0
	80 i więcej	65,8	30,0	4,2	0,0
Wykształcenie	wyższe	53,3	44,2	2,5	0,0
	średnie	49,1	44,6	5,8	0,4
	zawodowe	45,3	50,0	4,8	0,0
	podstawowe	53,8	40,6	5,6	0,0
Aktywność zawodowa	emeryci i renciści	51,9	43,0	5,1	0,0
	pracujący	46,4	47,9	5,1	0,6
Sytuacja materialna	lepsz niż przeciętna	50,0	44,1	5,9	0,0
	przeciętna	49,9	45,1	4,6	0,3
	gorsza niż przeciętna	44,0	49,5	6,5	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych.

W związku z pandemią COVID-19 wiosną 2020 r. w badanym ogrodzie wprowadzono szereg restrykcji. Odwołano wszystkie imprezy i konkursy organizowane corocznie w ogrodzie, takie jak Dzień Działkowca, czy konkursy na najlepiej zagospodarowaną działkę. Ograniczono do minimum kontakty z zarządem ogrodu, a w użytkowaniu części wspólnych wprowadzono obowiązek zachowania dystansu społecznego oraz używania masek ochronnych.

Obostrzenia związane z pandemią COVID-19 w Polsce znalazły swoje odzwierciedlenie w sposobie dotarcia użytkowników działek do ogrodów zlokalizowanych w strefie podmiejskiej Łodzi – z przyczyn pandemicznych nastąpił wzrost liczby dojazdów samochodami prywatnymi, kosztem komunikacji miejskiej (Szkup, 2020). Tendencja ta nie znalazła jednak potwierdzenia w przypadku ROD im. Księcia Bolka I w Jaworze.

Prawdopodobnie ze względu na fakt, że aż dla 60% użytkowników tradycyjnym sposobem przybycia do ogrodu jest spacer z miejsca zamieszkania, prawie wszyscy działkowicze (98%) stwierdzili, że pandemia w ogóle nie wpłynęła na to, jak dostawali się do ogrodu.

Ankietowanych zapytano o to, czy działka w ogrodzie działkowym jest w czasie pandemii COVID-19 ich jedynym miejscem wypoczynku i czy podobna sytuacja miała miejsce w okresie poprzedzającym pandemię (tabela 3).

Zebrany materiał badawczy wskazuje, że tylko dla 58% użytkowników w okresie pandemii działka w ogrodzie była jedynym miejscem wypoczynku. W stosunku do okresu sprzed pandemii nastąpił wzrost znaczenia działki jako jedynego miejsca wypoczynku zaledwie o 13%. Największy wzrost znaczenia ogrodu działkowego jako jedynego miejsca wypoczynku w okresie

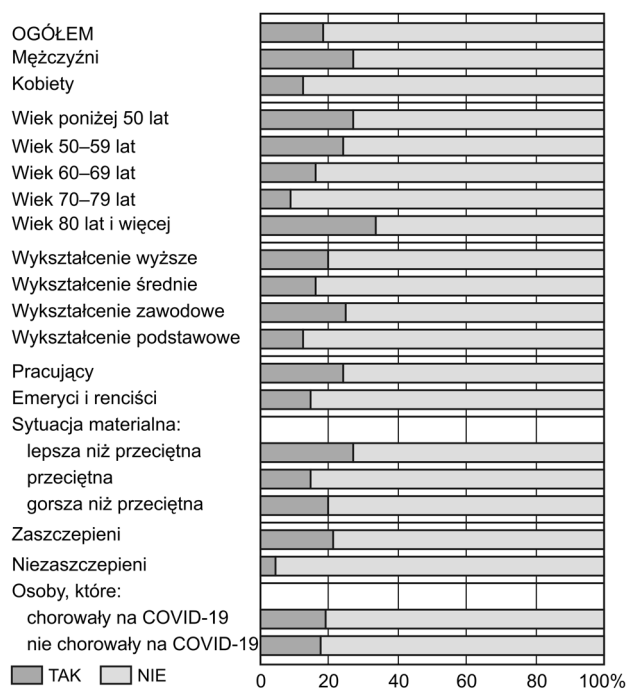
Tabela 3. Struktura procentowa odpowiedzi na pytanie: Czy ogród działkowy był/jest jedynym miejscem wypoczynku przed pandemią i w okresie pandemii?

Ze względu na cechy społeczno-demograficzne		Użytkowanie działek			
		Przed pandemią do 2020 r.		W czasie pandemii 2020–2021	
		tak	nie	tak w latach 2020–2021	wzrost/spadek w stosunku do okresu sprzed pandemii
Ogółem		45,0	55,0	58,0	13,0
Płeć	mężczyźni	35,1	64,9	45,9	10,8
	kobiety	50,8	49,2	65,1	14,3
Wiek (w latach)	poniżej 49	45,5	54,5	63,6	18,2
	50–59	33,3	66,7	52,4	19,0
	60–69	39,5	60,5	55,3	15,8
	70–79	60,9	39,1	65,2	4,3
	80 i więcej	66,7	33,3	66,7	0,0
Wykształcenie	wyższe	26,7	73,3	33,3	6,7
	średnie	40,4	59,6	50,9	10,5
	zawodowe	60,0	40,0	85,0	25,0
	podstawowe	75,0	25,0	87,5	12,5
Aktywność zawodowa	pracujący	37,8	62,2	56,8	18,9
	emeryci i renciści	49,2	50,8	58,7	9,5
Sytuacja materialna	lepsza niż przeciętna	40,9	59,1	59,1	18,2
	przeciętna	41,2	58,8	55,9	14,7
	gorsza niż przeciętna	80,0	20,0	70,0	-10,0
Status wobec COVID-19	zaszczepieni	48,1	51,9	57,0	8,9
	niezaszczepieni	33,3	66,7	61,9	28,6
	osoby, które chorowały na COVID-19	33,3	66,7	52,4	19,0
	osoby, które nie chorowały na COVID-19	48,1	51,9	59,5	11,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych.

pandemii odnotowano dla: osób niezaszczepionych przeciwko COVID-19 – wzrost o 28,6%, osób z wykształceniem zawodowym – wzrost o 25%, osób stosunkowo młodych w wieku do 50 lat – wzrost o 18,2% i w wieku 50–59 lat – wzrost o 19% oraz osób pracujących (czynnych zawodowo) – wzrost o 18,9%. Pandemia nie zmieniła znaczenia ogrodu lub zmieniła je w bardzo ograniczonym zakresie dla seniorów powyżej 70. roku życia, osób biernych zawodowo – emerytów i rencistów, osób najlepiej wykształconych i osób zaszczepionych. W ich przypadku zarówno przed pandemią, jak i w okresie pandemii działka w ogrodzie była najważniejszym miejscem wypoczynku.

Ankietowanych użytkowników ogrodów działkowych zapytano także o to, czy pandemia COVID-19 miała jakikolwiek wpływ na sposób ich wypoczynku na działce. Jedynie co piąty użytkownik odpowiedział twierdząco na tak postawione pytanie (rysunek 1).

Rysunek 1. Struktura procentowa odpowiedzi na pytanie: Czy pandemia COVID-19 zmieniła w jakikolwiek sposób wypoczynek na działce?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych

Dla 82% respondentów pandemia wcale nie zmieniła sposobu wypoczynku na działce pomimo oczywistych ograniczeń wynikających np. z obostrzeń w użytkowaniu części wspólnych ogrodu. Najliczniejszą grupą respondentów, którzy twierdzili, że pandemia jednak wpłynęła na sposób wypoczynku w ogrodzie, byli: ludzie najstarsi – powyżej 80. roku życia (33,3%), mężczyźni (27%), osoby z zawodowym wykształceniem (25%) oraz osoby określające swoją sytuację materialną jako lepszą niż przeciętną (27,3%). Pandemia miała

najmniejsze oddziaływanie na opinie osób niezaszczepionych i osób z wykształceniem podstawowym.

Chociaż jedynie co piąty ankietowany użytkownik ogrodu uznał, że pandemia COVID-19 w jakikolwiek sposób wpłynęła na zmianę wypoczynku na działce, prawie 40% ankietowanych w swobodnych opiniach wskazało przynajmniej jedną zmianę lub ograniczenie w użytkowaniu ogrodu, które wynikało bezpośrednio z pandemii COVID-19 (rysunek 2).

Rysunek 2. Struktura procentowa odpowiedzi na pytanie: W jaki sposób pandemia COVID-19 wpłynęła na wypoczynek w ogrodzie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych

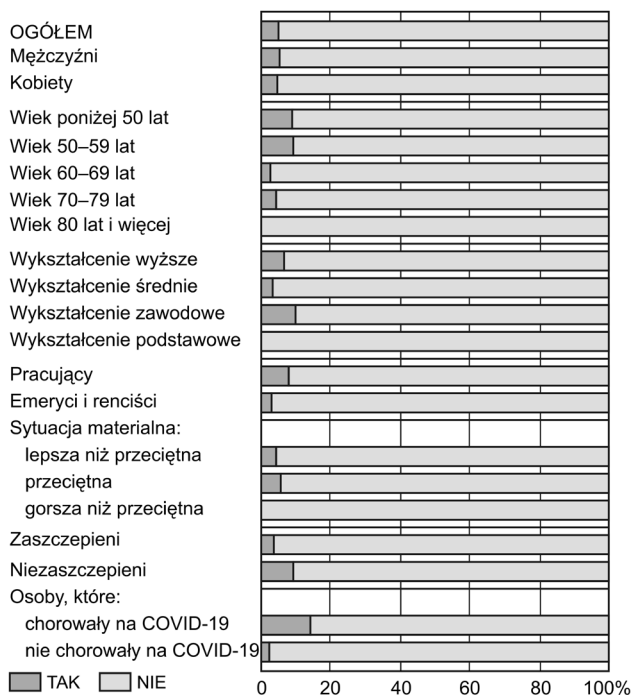
Najczęściej podawanymi utrudnieniami, wynikającymi bezpośrednio z pandemii COVID-19, były: ograniczenie kontaktów pomiędzy działkowcami (8%) i możliwości wspólnych biesiad (7%). Bardzo niewielki odsetek respondentów wskazał ograniczenia wypoczynku w gronie rodzinnym (2%).

Respondenci mieli także za zadanie odpowiedzieć, w jaki sposób pandemia COVID-19 wpłynęła na częstotliwość ich pobytów w ogrodzie działkowym (rysunek 2). Jedynie 4% ankietowanych stwierdziło, że pandemia spowodowała zmniejszenie częstotliwości pobytów na działce. Potwierdzeniem tezy o dużym znaczeniu wypoczynku w ogrodach działkowych w dobie pandemii były natomiast opinie wskazujące na zwiększenie częstotliwości pobytów w ogrodzie (12%). Ponadto 11% użytkowników uznało, że w okresie pandemii działka stała się jedynym miejscem wypoczynku.

Ankietowani użytkownicy ogrodu mieli także odpowiedzieć na pytanie, czy w czasie pobytu w ogrodzie działkowym istnieje, w ich świadomości, możliwość zarażenia się koronawirusem (rysunek 3). Ponad 90% ogółu respondentów stwierdziło, że ich zdaniem nie ma

takiej możliwości, a niebezpieczeństwo zarażenia się wirusem dostrzegło jedynie 5% badanych. Brak możliwości zakażenia się w czasie pobytu na działce wskazywały najczęściej osoby najstarsze, w wieku powyżej 80 lat. Podobną opinię wyrażali także użytkownicy działek z wykształceniem podstawowym, określający swoją sytuację materialną jako gorszą niż przeciętną. Na prawdopodobieństwo zarażenia się koronawirusem wskazywały najczęściej osoby stosunkowo młode, pracujące, i te, które już chorowały na COVID-19. Możliwość zakażenia wymieniały również osoby samotnie wychowujące dzieci.

Stwierdziło tak 13% ogółu badanych i aż 37,5% użytkowników z wykształceniem podstawowym. Podobnie twierdzili użytkownicy najstarsi, zwłaszcza w wieku 70–79 lat (26,7%), oraz osoby, które już chorowały na COVID-19. Dla zdecydowanej większości respondentów badany ogród jest jednym z wielu bezpiecznych miejsc do wypoczynku. Struktura uzyskanych odpowiedzi wskazuje ponadto na dwie tendencje: postrzeganie ogrodu jako jedyne bezpiecznego miejsca wypoczynku w trakcie pandemii maleje wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia działkowiczów oraz maleje wraz ze wzrostem ich zamożności.

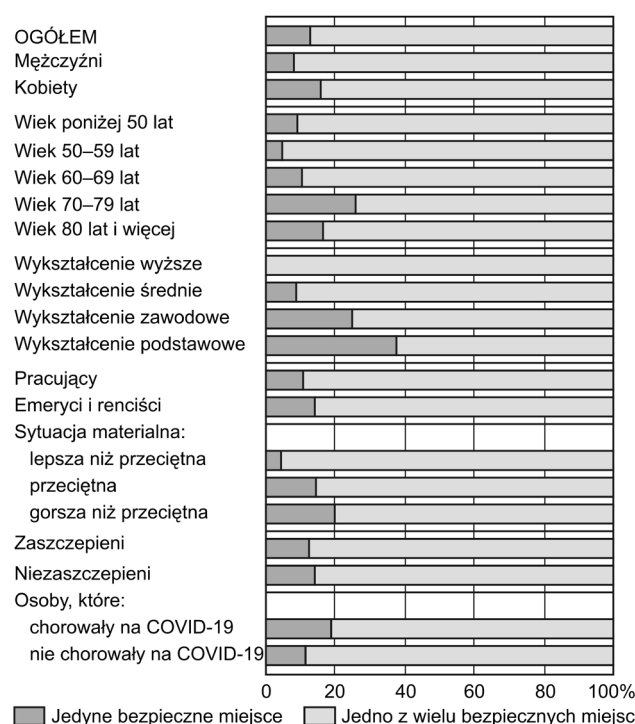

Rysunek 3. Struktura procentowa odpowiedzi na pytanie: Czy w czasie pobytu na działce można zarazić się koronawirusem?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych

Kolejną kwestią, którą mieli rozstrzygnąć respondenci, była ocena, czy ich ogród działkowy jest, czy też nie jest w czasie pandemii COVID-19 jedynym bezpiecznym miejscem wypoczynku. Wszyscy badani uznali, że ich ogród jest miejscem w pełni bezpiecznym, co w kontekście odpowiedzi na poprzednie pytanie może budzić zdziwienie. Zachodzi bowiem paradoks – pomimo że co dwudziesty użytkownik dostrzega możliwość zarażenia się koronawirusem w czasie pobytu w ogrodzie, wszyscy ankietowani uważają ogród za miejsce całkowicie bezpieczne.

Istotnymi rezultatami badań wynikającymi z wyżej postawionego pytania są także opinie respondentów, z których można wywnioskować, że w dobie pandemii użytkowany przez nich ogród działkowy stał się jedynym bezpiecznym miejscem wypoczynku (rysunek 4).

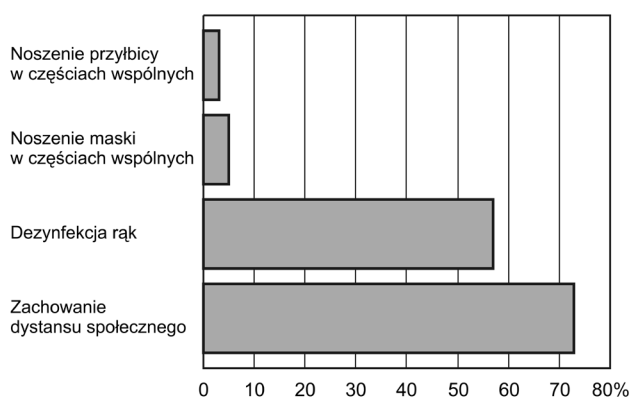
Rysunek 4. Ocena bezpieczeństwa pobytu w ogrodach działkowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych

Ostatnią kwestią poruszoną w trakcie wywiadu kwestionariuszowego z użytkownikami działek w badanym ogrodzie działkowym było stosowanie na terenie ogrodu środków bezpieczeństwa zalecanych w dobie pandemii COVID-19 (rysunek 5, zob. s. 64).

Z przeprowadzonych badań jednoznacznie wynika, że powszechne wśród użytkowników działek były jedynie: zachowywanie dystansu społecznego, który stosuje 3/4 badanych, oraz dezynfekcja rąk (57%). Pozostałe środki bezpieczeństwa były przestrzegane tylko w częściach wspólnych ogrodu – maseczki ochronne nosił jedynie co dwudziesty działkowicz, mało popularne było również noszenie przyłbic. Zalecenia pandemiczne ignorowano za to nagminnie w czasie pobytu respondentów na własnych działkach. Taki stan rzeczy pokazuje jednoznacznie, że

prawie każdy użytkownik działek w badanym ogrodzie działkowym czuł się na swojej działce całkowicie bezpieczny.

Rysunek 5. Środki bezpieczeństwa stosowane w czasie pobytów w ogrodach działkowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych

4. WNIOSKI

Analiza zebranego materiału badawczego wskazuje, że pandemia COVID-19 wpłynęła na zachowania i sposób wypoczynku użytkowników Rodzinnego Ogrodu Działkowego im. Księcia Bolka I w Jaworze. Jednak oddziaływanie to nie było aż tak duże, jak można było się spodziewać. Przedstawiona wyżej konkluzja jest zbieżna z wnioskami, jakie przedstawił Szkup (2020), podsumowując swoje badania w dwóch ogrodach działkowych w miastach powiatowych województwa łódzkiego: Zduńskiej Woli i Łasku. W przypadku ROD w Jaworze można stwierdzić, że wpływ pandemii na użytkowanie ogrodu był znacznie mniejszy niż w badanych ogrodach województwa łódzkiego. Może to wynikać z okresu, w którym były prowadzone badania – w przypadku Zduńskiej Woli i Łasku wykonano je w pierwszym roku pandemii, kiedy dopiero inicjowano szczepienia populacji przeciw COVID-19 i strach przed zarażeniem wirusem oraz wysoką śmiertelnością był dużo większy niż w drugim roku pandemii, kiedy to przeprowadzono badania w Jaworze.

Z wykonanych analiz jednoznacznie wynika, że pandemia nie miała żadnego wpływu na sposób zagospodarowywania powierzchni działek w ogrodzie oraz na sposób dotarcia do ogrodu. Potwierdzeniem ograniczonego oddziaływania pandemii na użytkowanie działek w badanym ogrodzie jest także fakt, że zdaniem aż 82% działkowiczów w ogóle nie wpłynęła ona na wypoczynek w ogrodzie. Tylko dla ok. 58% respondentów (wzrost o 13% w stosunku do okresu sprzed pandemii) badany ogród działkowy stał się

w tym czasie jedynym miejscem wypoczynku, którego bezpieczeństwo oceniano bardzo wysoko.

Zachodzi pewien paradoks – pomimo że co dwudziesty użytkownik dostrzegał możliwość zarażenia się koronawirusem w czasie pobytu w ogrodzie, wszyscy ankietowani (100%) uznali ten ogród za miejsce całkowicie bezpieczne pod względem epidemiologicznym. W drugim roku pandemii na swoich działkach użytkownicy nie stosowali praktycznie żadnych środków zabezpieczających przeciwko COVID-19. Jedynie w częściach wspólnych powszechnie stosowano dystans społeczny i dezynfekcję rąk. Nie bez znaczenia dla takiego zachowania były szczepienia – aż 4/5 użytkowników działek w okresie prowadzonych badań było zaszczepionych przeciwko koronawirusowi, z czego prawie wszyscy drugą dawką.

Stan zagospodarowania oraz wygląd działek w ROD im. Księcia Bolka I wskazywały, że znaczna część ogrodu (ok. 1/4 działek) nie była użytkowana. Nie można na tej podstawie autorytatywnie twierdzić, że bezpośrednie oddziaływanie na taki stan rzeczy miała wyłącznie pandemia. Wydaje się jednak, że sytuacja pandemiczna kraju zniechęciła do pobytów w ogrodzie sporą część jego użytkowników.

Zdaniem autorów artykułu należałoby powtórzyć badania za kilka lat. Z dużym prawdopodobieństwem można bowiem stwierdzić, że nie bez wpływu na przedstawione w artykule wyniki badań i związane z nimi postawy użytkowników ogrodów działkowych w Polsce był sam moment przeprowadzenia badań – przełom czerwca i lipca 2021 r., kiedy to już zaczął działać efekt powszechnych szczepień przeciwko COVID-19, nastąpiło „oswojenie” z pandemią oraz znużenie społeczeństwa natłokiem informacji z nią związanych.

BIBLIOGRAFIA

- Acton, L. (2011). Allotment gardens: A reflection of history, heritage, community and self. *Papers from the Institute of Archaeology*, 21, 46–58. <http://dx.doi.org/10.5334/pia.379>
- Armstrong, D. (2000). A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health and Place*, 6 (4), 319–327. [https://doi.org/10.1016/S1353-8292\(00\)00013-7](https://doi.org/10.1016/S1353-8292(00)00013-7)
- Bell de, S., White, M., Griffiths, A., Darlow, A., Taylor, T., Wheeler, B., Lovell, R. (2020). Spending time in the garden is positively associated with health and wellbeing: Results from a national survey in England. *Landscape and Urban Planning*, 200, 103836. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103836>
- Berg van den, A., Winsum-Westra van, M., Vries de, S., Dillen van, S. (2010). Allotment gardening and health: A comparative survey among allotment gardeners and their neighbors without an allotment. *Environmental Health*, 9, 74. <https://doi.org/10.1186/1476-069X-9-74>
- Brown, K.H., Jameton, A.L. (2000). Public health implications of urban agriculture. *Journal of Public Health Policy*, 21 (1), 20–39. <https://doi.org/10.2307/3343472>

- Drescher, A.W., Holmer, R.J., Iaquina, D.L. (2006). Urban homegardens and allotment gardens for sustainable livelihoods: Management strategies and institutional environments. W: B.M. Kumar, P.K.R. Nair (red.), *Tropical homegardens: A time-tested example of sustainable agroforestry* (s. 317–338). Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4948-4_18
- Duś, E. (1987). Żywicielska funkcja ogrodów działkowych. W: A.T. Jankowski (red.), *Materiały 36 Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Sosnowiec, 23–26.09.1987. Cz. 2: Obrady sekcyjne* (s. 37–38). Sosnowiec: Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi; Katowice: Polskie Towarzystwo Geograficzne. Oddział w Katowicach.
- Duś, E. (2014). Recreational use and health functions of allotments gardens in the Katowice conurbation, Poland. *Environmental & Socio-economic Studies*, 2 (2), 16–25. <https://doi.org/10.1515/enviro-2015-0034>
- Gobbi, S., Płomecka, M.B., Ashraf, Z., Radziński, P., Neckels, R., Lazzeri, S., Dedić, A., Bakalović, A., Hrustić, L., Skórko, B., Es hagh, S., Almazidou, K., Rodríguez-Pino, L., Alp, A.B., Jabeen, H., Waller, V., Shibli, D., Behnam, M.A., Arshad, A.H., Barańczuk-Turska, Z., Haq, Z., Qureshi, S.U., Jawaid, A. (2020). Worsening of preexisting psychiatric conditions during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 581426. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.581426>
- Grabowski, J., Stępień, J., Waszak, P., Michalski, T., Meloni, R., Grabowska, M., Macul, A., Rojek, J., Loretto, L., Sagan, I., Bidzan, L. (2021). Social isolation during COVID-19 pandemic. Perceived stress and containment measures compliance among Polish and Italian residents. *Frontiers in Psychology*, 12, 673514. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.673514>
- Loretto, L., Mastrangelo, G., Stępień, J., Grabowski, J., Meloni, R., Piu, D., Michalski, T., Waszak, P.M., Bellizzi, S., Cegolon, L. (2021). Attitudes and perceptions of health protection measures against the spread of COVID-19 in Italy and Poland. *Frontiers in Psychology*, 12, 805790. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.805790>
- Matczak, A., Szkup, R. (2010). Społeczna funkcja rodzinnych ogrodów działkowych (ROD). Przykład ROD w Łodzi, W: S. Sitek (red.), „*Stare i nowe*” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej. Z. 1 (s. 177–195). Sosnowiec: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział Katowicki; Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi.
- Mokras-Grabowska, J. (2020). Allotment gardening in Poland – new practices and changes in recreational space. *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, 24 (4). <https://doi.org/10.2478/mgrsd-2020-0039>
- Moran, D.M. (1990). *The allotment movement in Britain*. New York: P. Lang.
- Moskalonek, Ż., Połom, M., Puzdrakiewicz, K. (2020). Changes in the function of allotment gardens in an attractive location based on the example of Tri-City in Poland. *Land*, 9 (11), 464. <https://doi.org/10.3390/land9110464>
- Napierała, T., Leśniewska-Napierała, K., Burski, R. (2020). Impact of geographic distribution of COVID-19 cases on hotels' performances: Case of Polish cities. *Sustainability*, 12 (11), 4697. <https://doi.org/10.3390/su12114697>
- Nettle, C. (2010). *Growing community: Starting and nurturing community gardens*. Adelaide: Health SA, Government of South Australia and Community and Neighbourhood Houses and Centers Association Inc.
- Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22 (3), 651–656. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>
- Pawlikowska-Piechocka, A. (2010). *Tradycja ogrodów działkowych w Polsce*. Gdynia: Novae Res – Wydawnictwo Innowacyjne.
- Perez-Vazquez, A., Anderson, S., Rogers, A.W. (2005). Assessing benefits from allotments as a component of urban agriculture in England. W: L.J.A., Mougeot (red.), *Agropolis: The social political and environmental dimensions of urban agriculture* (s. 239–266). London–Sterling, VA: International Development Research Centre, EARTHSCAN.
- Poniży, L., Latkowska, M.J., Breuste, J., Hursthouse, A., Joimel, S., Külvik, M., Leitão, T.E., Mizgajski, A., Voigt, A., Kacprzak, E., Maćkiewicz, B., Szczepańska, M. (2021). The rich diversity of urban allotment gardens in Europe: Contemporary trends in the context of historical, socio-economic and legal conditions. *Sustainability*, 13 (19), 11076. <https://doi.org/10.3390/su131911076>
- Riley, P. (1979). *Economic growth: allotments campaign guide*. London: Friends of the Earth.
- Schoen, V., Blythe, C., Caputo, S., Fox-Kämper, R., Specht, K., Fargue-Lelièvre, A., Cohen, N., Poniży, L., Fedeńczak, K. (2021). “We have been part of the response”: The effects of COVID-19 on community and allotment gardens in the global North. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 5, 732641. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.732641>
- Stępień, J., Michalski, T., Grabowski, J., Waszak, P., Grabkowska, M., Macul, A., Rojek, J.J. (2021). Social response and spatial mobility change due to COVID-19 pandemic in Poland. *Geographia Polonica*, 94 (3), 381–396. <https://doi.org/10.7163/GPol.0210>
- Szkup, R. (2013). *Użytkowanie rodzinnych ogrodów działkowych (ROD) przez społeczność wielkomięską. Przykład Łodzi*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/7525-904-9>
- Szkup, R. (2020). Allotment gardens (AG) in the days of the COVID-19 pandemic. The case of “Żeromskiego” AG in Łask-Kolumna and “Wolinka” AG in Zduńska Wola (Poland). *Journal of Geography, Politics and Society*, 10 (4), 49–57. <https://doi.org/10.26881/jpgs.2020.4.06>
- Szkup, R., Pytel, S. (2015). Rodzinny ogród działkowy (ROD) jako miejsce wypoczynku i aktywności seniorów. W: S. Sitek (red.), „*Stare i nowe*” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej. Z. 6 (s. 103–113). Sosnowiec: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział Katowicki; Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi.
- Szkup, R., Pytel, S. (2016). Rodzinne ogrody działkowe (ROD) w przestrzeni dużego miasta. Przykład Łodzi. *Prace Komisji Krajoznawstwa Kulturowego*, 32, 109–124.
- Turner, B., Henryks, J., Pearson, D. (2011). Community gardens: Sustainability, health and inclusion in the city. *Local Environment. The International Journal of Justice and Sustainability*, 16 (6), 489–492. <https://doi.org/10.1080/13549839.2011.595901>
- Twiss, J., Dickinson, J., Duma, S., Kleinman, T., Paulsen, H., Rilveria, L. (2003). Community gardens: Lessons learned from California Healthy Cities and Communities. *American Journal of Public Health*, 93 (9), 1435–1438. <https://doi.org/10.2105/ajph.93.9.1435>
- Wakefield, S., Yeudall, F., Taron, C., Reynolds, J., Skinner, A. (2007). Growing urban health: Community gardening in South-East Toronto. *Health Promotion International*, 22 (2), 91–101. <https://doi.org/10.1093/heapro/dam001>

Artykuł wpłynął:
4 listopada 2022

Zaakceptowano do druku:
22 grudnia 2022